

هدایت ابتدایی تکوینی و تشریحی و هدایت پاداشی

خداوند سبحان دو نوع هدایت دارد: ابتدایی و عام، پاداشی و خاص. هدایت ابتدایی از اوصاف کمالی حق است...

خداوند سبحان دو نوع هدایت دارد: ابتدایی و عام، پاداشی و خاص. هدایت ابتدایی از اوصاف کمالی حق است که با تعبیرهایی مانند: *إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا* (1) و *وَهَدَيْنَاهُ التَّجْدِينَ* (2) و *وَهَدِيَ لِلنَّاسِ* (3) از آن یاد شده که خود دو گونه است: 1. تشریحی به معنای راهنمایی و بیان قانون حلال و حرام خداوند که در منابع دین، (کتاب، سنت و عقل) آمده است. پروردگار متعالی قانون سعادت بخش خود را در اختیار انسان قرار می‌دهد و با امر به فضایل و نهی از رذایل، او را آگاه می‌سازد تا به انتخاب و اختیار خویش، راهی را برگزیند؛ *إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا* هدایت تشریحی از طریق ابلاغ *دین*؛ *وَدِينٌ*؛ به همگان صورت می‌پذیرد و آن، مجموعه قوانین الهی است که سه بخش دارد: اعتقاد و اخلاق و احکام. 2. تکوینی به معنای اعطای همه ابزار کمال و رساندن به هدف است و همه موجودات را دربرمی‌گیرد. چون خداوند همه را از راه فطرت یا غریزه یا میل، به کمال‌های شایسته آنها راهنمایی کرده است؛ *رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثَمَّ هَدَى* (4) خدای سبحان همه مخلوقات خود را با هدایت تکوینی عام و ربوبیت مطلق اداره می‌کند و هیچ آفریده‌ای نیست که از این هدایت گسترده و سفره رحمت

بیکران حق، بی‌بهره باشد.

غیر از هدایت عام آغازین، خدای سبحان هدایتی ویژه به نام *هدایت پاداشی*؛ برای مکلفان دارد که به معنای *ایصال به مطلوب*؛ و *تسدید و تأیید*؛ آنهاست و نصیب کسانی می‌شود که با حسن اختیار خود هدایت ابتدایی خداوند و حق را پذیرفته، به آن عمل کرده باشند.

کسی که طبق هدایت تشریحی به معارف الهی ایمان آورد و به احکام دین عمل کند، خداوند متعالی به او توفیقی می‌دهد تا بقیه راه را به آسانی ببیماید و این توفیق، نتیجه عمل اوست؛ *فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى* و *صَدَقَ بِالْحُسْنَى* * *فَسَنِيئَتُهُ لَلْيُسْرَى*؛ (5) آن که اهل عطا و تقوا و تصدیق نیکی‌ها باشد، به زودی راه آسانی پیش پای او می‌گذاریم تا به راحتی راه‌های تکامل را بتواند ببیماید و این همان *هدایت پاداشی*؛ است.

آیاتی مانند: *وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى* (6) و *وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ* (7) و *وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ* (8) و *إِنْ تَطِيعُوا تَهْتَدُوا* (9) ناظر به این هدایت است.

همچنین آیه شریفه *إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* (10) بدین معناست؛ یعنی خدایا راه تقرب به خودت را به ما نشان دادی، آن را شناختیم و به سوی تو آمدیم؛ اکنون نورانی‌تی عطا کن تا از طاعت تو لذت ببریم و از معصیت تو برنجیم. خداوند وعده داده است کسی را که در راه حق قدم بردارد، از لطف خاص خود بهره‌مند سازد؛ چنان‌که درباره اصحاب کهف می‌فرماید: *وَزَنَاهُمْ هُدًى* (11).

هدایت تشریحی همان راهنمایی از طریق وحی و قانونگذاری است و راه مشخص و محدود آن دریافت قانون از قرآن کریم و سنت معصومان (علیهم‌السلام) برای آگاهی به حلال و حرام خداست و به آن *ارائة الطريق*؛ و نشان دادن راه گفته می‌شود؛ اما هدایت تکوینی پاداشی که از آن به *ایصال به مطلوب*؛ و رساندن به مقصود و مقصد یاد می‌شود، مرز محدودی ندارد و این آیات ناظر به آن است:

1. *وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ*. (12) این هدایت وقتی نصیب انسان می‌شود که بخشی از راه ایمان به خدا را پیموده باشد.
2. *وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا*. (13) هدایتی که پس از ایمان به خدا و جهاد در راه او بهره مؤمنان مجاهد می‌گردد، همان هدایت تکوینی پاداشی است.
3. *وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَاتَّبَهُمْ تَقْوِيَهُمْ*. (14) خدای سبحان هدایت اهل سلوک و عمل را افزایش می‌دهد که با آن، پیمودن بقیه راه آسان می‌شود و ممکن است به صورت کشش و جذبه‌ای ظهور کند که گاهی انسان آن را در درون خود می‌یابد و چنین گرایشی او را به کار نیک و می‌دارد.
- گاهی نیز خداوند با هدایت تکوینی خود دل‌های دیگران را متوجه سالک باایمان می‌کند تا پاداش وی محسوب گردد؛ *إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا*. (15) پس چنین سالک صالحی، هم محبوب خداست، هم محبوب خلق خدا. از این رو بندگان خدا که محب اویند، برایش دعا می‌کنند و دعای برخاسته از خلوص دل علاقه‌مند مؤثر است.

1. سوره انسان، آیه 3.

2. سوره بلد، آیه 10.

3. سوره بقره، آیه 185.

4. سوره طه، آیه 50.

5. سوره لیل، آیات 7 - 5.
6. سوره محمدصلي الله عليه و آله و سلم، آیه 17.
7. سوره تغابن، آیه 11.
8. سوره شوري، آیه 13.
9. سوره نور، آیه 54.
10. سوره حمد، آیه 6.
11. سوره كهف، آیه 13.
12. سوره تغابن، آیه 11.
13. سوره عنكبوت، آیه 69.
14. سوره محمد صلي الله عليه و آله و سلم، آیه 17.
15. سوره مريم، آیه 96.

هدایت در قرآن، ص 47-50.